

HIZIR BEY OĞLU SİNAN PAŞA'NIN VEZİR-İ ÂZAMLIĞINA DÂİR ÇOK KIYMETLİ BİR VESİKA

Ord. Prof. İ. H. UZUNÇARŞILI

Bundan evvel Belleten'in sene 1957 sayı 81 numaralı nüshasında tarafımdan yayınlanan “*Osmanlı tarihinin ilk devirlerine âid bâzı yanlışlıkların tashihi*”, başlıklı makalemde “*Timurtaş Paşalar, Murad Hüdavendigâr'ın Karaman oğlu Alâüddin Beyle evlenmiş olan kızının adı, Mihal oğlu Mehmed Bey'in neden dolayı Tokat kalesine hapsedildiği ve Çelebi Mehmed'in valdesinin Germiyan oğlunun kızı olmadığı*”, hakkında ve yine aynı mecmuanın 82 nci sayısında “*Çelebi Mehmed'in kızı Selçuk Hatun kiminle evlendi?*”, yazısıyla de vesikalara dayanarak tarihlerin kayıtları düzeltilmiş ve arşivdeki vesikalar incelendikçe tarihimizi aydınlatacak daha bir takım orijinal belgelerin meydana çıkacağı da o yazılarımda bilmünasebe belirtilmişti.

İşte bu cümleden olarak bu defa Topkapı sarayı arşivindeki tetkiklerim sırasında elde ettiğim bir vesikada, Fatih Sultan Mehmed'in hocası Hızır Bey oğlu Sinan Paşa'nın onun zamanında vezir-i âzam olduğuna dairdir. Yusuf imzasiyle şehzadelerden (bu sırada hayatta Bayezid ile Cem vardı) birisine gönderilmiş olan arzıda gerek devlet merkezinde ve gerek hudut ve bazı sancaklarda yapılan değişikliklerden ve tâyinlerden bahsedilmekte ve bu arada başta “*Sinan Paşa azlolunup yerine Nişancı Çelebi'yi Paşa ettiler*” denilmektedir.

Fotoğrafını koyduğum vesika suretini yazmadan evvel Sinan Paşa'nın vezir ve vezir-i âzamlığı tarihi hakkında kısaca malûmat verelim :

Tercüme-i hale dair olan eserlerle bazı tarihlerde ve şüara tezkirelerinde¹ Sinan Paşa'nın vezir olduğu gösterilmiş ise de vezir-i âzam olduğuna dair sarîh kayıt yoktur. Tarihlerde herhangi bir zat hakkında vezir olmuş denilince bundan vezir-i âzam olmadığı anla-

¹ *Aşık Paşa zâde s. 192, Tâc-üt-Tevarih c. 2 s. 493, Âli s 114; Mir'ât-ı Kâinat c. 2. s. 374, Eslâf (Faik Reşad) s. 189.*

şılacağı gibi olduğu da anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Fatih Sultan Mehmed'e vezir oldu denildiği zaman yalnız vezir mi yahut vezir-i âzam mı olduğu bilinmemektedir. Eğer yeni vesika elimize geçmemiş olsaydı Sinan Paşa'nın yalnız vezir olup başvezir olmadığını zannedecektik. Ancak Şakayik tercümesinde²:

“*Pâdişah Hazretleri Sinan Paşa'yı 875 h 1470 m senesinde vezir ediniş cümhur-û umur-ı saltanatta anımla istişâre eyledi.*”, kaydı Sinan Paşa'nın Vezir-i âzam olduğunu gösterir ise de ibare sarîh olmadığından tereddüd hasıl oluyor. *Sicill-i Osmâni* belki bu kayda dayanarak belki de başka bir kaynakta görerek Sinan Paşa'nın, Mahmud Paşa'nın ikinci defaki sadaretinden azlinde vezir-i âzam olduğunun rivayet edildiğini beyan etmektedir.

Şakayik tercümesi; Sinan Paşa'nın 881 h 1476 m de vezirlikten azlolunduğunu yazmaktadır³.

Tarihlerimize göre 881 h 1476 m de vezir-i âzamlıktan azledilen Gedik Ahmed Paşa'nın yerine Nişancı Karamanî Mehmed Paşa vezir-i âzam gösteriliyor, halbuki elimizdeki vesikada Sinan Paşa'nın azlinden sonra yerine Nişancı Mehmed Paşa vezir-i âzam olmuştur. Şu halde Gedik Ahmed Paşa Sinan Paşa'dan evvel vezir-i âzam görülmektedir.

Şakayik zeylindeki kayda nazaran⁴ 875 h 1470 m de vezir olan Sinan Paşa 879 h 1474 m de Mahmud Paşa'nın yerine vezir-i âzam oluyor; fakat bu arada Gedik Ahmed Paşa'nın vezir-i âzamlığı kayboluyor.

Elimizdeki vesika bize Sinan Paşa ile Fatih'in son vezir-i âzamu Karamanî Mehmed Paşa'nın halef, selef olduklarını göstermektedir.

Bu husustaki karışıklığı telif etmek mümkündür. Yâni Mahmud Paşa'nın ikinci defaki sadaretinden azlinde 878 h 1473 m de Gedik Ahmed Paşa vezir-i âzam olmuş ve Gedik Paşa'nın 881 h 1476 m de memur edildiği Arnavutluk seferine gitmek istememesinden dolayı azl ve hapsiyle yerine aynı senede Hoca Sinan Paşa vezir-i âzam tâyin edilmiş ve 882 h 1477 m de Sinan Paşa da azlolunarak

² Şakayik tercümesi (*Mecdi*) matbû nüsha, s. 194

³ Aynı eser, s. 194

⁴ *Mecdi* (Şakayik) 196

aynı tarihte Nişancı Karamanî Mehmed Paşa başvezir olmuştur.

Topkapı sarayı arşivinde 8164 numaralı vesika aynen şöyledir :

Âli cenablarına devlet duasın tâze ve muattar kılmaktan sonra
hazret-i âliye lâzâle âliyen حضرت عالیہ لازال عالیاً

Îlâm-ı rey-i münir olunan oldur kim şimdiki halde Sinan Paşa azlolunup yerine

Nişancı Çelebi'yi⁵ Paşa ittiler ve nişancılığını (Manisa) çelebisi dirler.

Yine Nişancı Çelebi'nin güveygüsü imiş ana virdiler⁶ ve andan sonra Ömer Beğ'e⁷

Semendire'yi virdiler. Mihal oğlu⁸ mâzul ve Mesih Bey'i kapuya⁹ gel

Didiler. Âvâze budur kim Paşalık verirler ya beylerbegilik dirler

Ve andan sonra Ayas Beğ'e¹⁰ Arnavudu virdiler Fâik Beğ'e¹¹

Nige

⁵ Nişancılıkta bulunan Karamanî Mehmed Paşa.

⁶ *Manisa Çelebisi* diye meşhur olan Muhyiddin Mehmed Efendi, kazasker ve vezir olmuş ve vesikada görüldüğü üzere kayın pederi Karamanî'nin yerine nişancı da olmuştur. İbn Kemal bu iki zat (yani kayın pederle damad) hakkında şöyle diyor:

Fatih'in "devranının ahirinde zemin gibi temkin bulcak zaman gibi iki pür telvin ve tezviri vezir etmişti; birisi sâbıka zikrolunan Karamanî ve birisi dahi Manisa Çelebisi demekle meşhurdu. İkisi dahi rüzgâr-ı zürkâr-ı nâhemvar gibi dü ruy ve tündhuy olmağın beynelenam menfurdu." Türk Tarih Kurumu yayınlarından tıbbı basım c7 s. 622 *Tacüttevarih* de (c. 2, s. 8) Sultan Bayezid'in cülûsunda Manisa Çelebisi vezaretten azlolunarak sahn-ı seman müderrisi olmuştu.

⁷ Ömer Bey, akıncı kumandanlarından olup meşhur Paşa Yiğit oğlu Turahan Bey'in oğludur.

⁸ Mihaloğlu denilip ismi yazılmayan zat uc ve akıncı kumandanlarından *Semendire* sancak beyi Ali Bey'dir.

⁹ Mesih Bey, o tarihte yâni 882 h 1477 m de Sancak beyi olup sonradan vezir ve vezir-i âzam olan zattır.

¹⁰ Ayas Bey, İkinci Bayezid'in cülûsunda Bursa muhafazasına memur iken Cem Sultan tarafından katledilen vezirdir.

¹¹ Faik Bey ümeradan sancak beyi olup beylerbeyi de olmuştur. Aşık Paşa zâde tarihinde (s 191) paşaların tesislerinden bahsederken "niyet etti., diye adı geçiyor.

Bolu'yu virdiler ve Kankuru Yiyen Süleyman Beğ'e¹² *Mora*'yu virdiler.

Ve Rakkas Sinan Beğ'e¹³ *Silisi*'yi (Silistre) virdiler ve Hasan Bey oğlu

İsa Bey¹⁴ mâzul ve hundkâr dahi devletle saraya

Girmek ister, iki kez sarayı süpürdüler. Âvâze dahi

Budur kim *Edirne*'de kışlar diler ve *Semendire* tarafını

Ömer Bey¹⁵ boynuna aldı, kâfiri geçmeğe komaya ve Anadolu

Çerisinin hali gayatte mükedderdir. *Edirne*'de ve andan sonra

Karaboğdan'a akın çağırıp Rakas Sinan Beğ'i¹⁶ gönderdiler

Basaraba'ya¹⁷ varalar, yoldaşlık ideler ve hem kazıklı

Voyvodayı¹⁸ gelür Basaraba üzerine diler ol sebepten

Akın bahâne ittiler. Baki nedir diyalüm ömr müstedam ve müs-tahkem bâd

Bendenüz

Yusuf

Vesikanın münderecatından anlaşılacağı üzere yukarıda konu mevzu olan Hoca Sinan Paşa'nın yerine, Nişancı Karamanî

¹² Kapı ağalığından çıkarak beylerbeyi olup *Inebahtı* seferine gönderilmiş ise de muvaffak olmadığını Âli yazıyor (basılmamış birinci cilt s. 103) kezâ Tacütte-varih ve Lütfi Paşa tarihi 189.

¹³ Rakkas Sinan Bey: *Amasya* valisi şehzade Bayezid'in lalası (vezir) olup *Torol* (Gümüşhane) de ve havalisini zabtetmiş vesikadan anlaşıldığına göre sonra yâni 882 h 1477 m de *Silistre* sancak beyi olmuştur. Kanunuâbad'da 893 H tarihli cami vakfiyesi vardır.

¹⁴ Maruf akıncılardan sancak beyi Hasan Bey oğlu İsa Bey, Fatih'in *Belgrad* muhasarasında, Vidin sancak beyliğinde ve Macaristan'a yapılan akınlarda bulunup 883 h 1478 de Erdel akınında şehid düşmüştür. (*İbn Kemal tarihi* c. 7. s. 466 ilâ 470-Türk Tarih Kurumu yayınlarından. *Lütfi Paşa tarihi* (matbû nüsha s. 190)

¹⁵ Yukarıda adı geçen *Semendire* sancak beyi Turahan Bey zâde Ömer Bey.

¹⁶ Yukarıdaki 13 numaralı notta zikredilen ve 882 h 1477 m de *Silistre* sancak beyi olan zat.

¹⁷ Basaraba (Layot Basarab) 1472-1476 Eflâk beyi olup Macarlarla ve Boğdan voyvodası Büyük Stefan'la geçinemediğinden Osmanlılara iltica etmiş ve hükümet Basaraba'ya yardım için *Silistre* beyi Rakkas Sinan bey'i memur ettiğinden evvelâ Boğdan üzerine akın yapılmış ve Stefan mukavemet edemediğinden *Basaraba* o sayede büyük rakibinin mağlubiyetinden istifade ile Eflâk'a girip Kazıklı Voyvoda'yı mağlup ve katletmiştir (882 h 1477 m).

¹⁸ İsmi Vlad Çepeş olan Eflâk beyi Türklerden esir ettiklerini kazıklara vurdurduğundan Türkler buna Kazıklı Voyvoda derler.

Mehmed Paşa vezir-i âzam olmuş ve anın yerine nişancılığa damadı Manisa çelebisi (Şakayik tercümesinde İbn Manisa) Muhyiddin Mehmed tâyin edilmiştir. Bu arada hudut kumandanları arasında da değişiklik yapılarak *Semendire* sancak beyi Mihal oğlu Ali Bey azlolunup yerine akıncı kumandanlarından Turahan oğlu Ömer bey *Semendire*'ye tâyin edilmiştir.

Yine vesikada görüldüğü üzere sancak beylerinden Mesih beyi vezir veya beylerbeği yapmak üzere devlet merkezine davet etmişler ve Arnavutluğa Ayas ve *Nigebolu*'ya Faik ve *Mora*'ya Hadım Süleyman, *Silistre*'ye Rakkas Sinan beyleri tâyin ederek akıncı kumandanlarından Hasan bey oğlu İsa bey'i azletmişlerdir.

Bu sırada Eflâk voyvodası Basarab, Boğdan voyvodası Büyük Stefan'la (1457-1504) ve Macarlarla geçinemediğinden onların taarruzlarıyla muvakkat zaman için tahtını kaybederek Osmanlılara iltica eylediğinden hasımları tarafından yerine, tarihlerde *Kazıklı Voyvoda* denilen Vlad Çepeş Eflâk voyvodası olmuştur (881 h 1476 m) ve az sonra Basaraba'ya yardıma tâyin olunan Rakkas Sinan Bey'in gayretiyle Basaraba tahtını elde etmiştir¹⁹.

Vesika dolayısıyla bu izahatı verdikten sonra asıl konumuz olan Hoca Sinan Paşa'nın kısa hal tercümesine geçelim:

Zamanının mütefekkir âlimlerinden olan Sinan Paşa, *İstanbul*'un ilk kadısı olan *Sivrihisar*'lı Nasreddin Hoca ahfadından Hızır bin Celâl' in oğludur. Babasının 863 h 1458 m de vefatında yirmi yaşında bulunduğu göre 16 Recep 844 ve 1440 Aralıkta *Sivrihisar* veya *Bursa*'da doğmuştur²⁰. İsmi Yusuf mahlası Sinan'dır. İbtida Edirne'de bir medresede sonra yine orada İkinci Murad'ın yaptırdığı *Dâr-ül-Hadîs* medresesinde müderris olmuş, daha sonra da Fatih Sultan Mehmed kendisini hocalığına seçmiş ve 875 h 1470 m de vezir yapmıştır.

Fevkalâde zekâ ve ihatası sebebiyle o sırada *İstanbul*'a gelen Uluğ Bey talebelerinden meşhur Ali Kuşçu'dan' talebesi Tokadlı Molla Lütfi'nin aldığı dersin tekrarlanması ile bilvasıta matematik öğrendi ve Pâdişahın emriyle astronomide Kadı Zade-i Rumî'

¹⁹ On yedi numaralı nota bakın.

²⁰ *Şakayik tercümesi (zeyl) s. 196.*

nin, Çağminî'ye yazdığı şerhe haşiye bile kaleme almıştır²¹. Fatih'in sarayda topladığı kitaplardan çok faydalandı, talebesi Molla Lütfi'yi saray kütüphanesine memur ettirdi.

Sinan Paşa, Gedik Ahmed Paşa'nın vezir-i âzamlıktan azli üzerine 881 h 1476 m de onun yerine başvezir olmuş ve 882 h 1477 m de Şakayikte sebebi gösterilmeyen bir hâdiseden ötürü azlunup vezirliği alınarak memleketi olan *Sivrihisar* müderris ve kadılığına gönderilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra İstanbul'a gelen Sinan Paşa'ya II Bayezid vezirliğini iâde etmiş^{21a} Gelibolu sancak beğliğinde bulunup²² 891 h 1486 m de kırk yedi yaşında vefat etmiştir²³.

Sinan Paşa'nın *تضرعات Tazarruat* namıyla meşhur, eski tâbirle Nazm-ı bedî ve nesr-i belîğ ve umumi ifade ile şaheser olan münacâtı²⁴ edebiyatımızın nesirde en nefis ve taklidi mümkün olmayan samimî ve içten gelen bir eserdir. *Tazarruat*'ın bir parçası Ebüzziya matbaasında basılmış olup tamamı ise dört nüsha olarak Nur-ı Osmaniye kütüphanesinde 2602 ilâ 2605 numaralardadır. *Tazarruat*'tan başka *Tezkire-i Evliya tercümesi* de olup bir nüshası yine Nur-ı Osmaniye kütüphanesinde 2299 numaradadır. Bu eserlerinden başka tefsir ve fıkha dair risaleleri varsa da asıl şöhreti *Tazarruat*'ındadır.

²¹ Heyetten (astronomi) Mahmud Bin Ömer Çağminî'nin (vefatı 618 h 1221 m) *الملخص Elmülehhas* adlı eseridir. Bu eser Kadî zâde-i Rumî (Selahaddin Musa) tarafından şerhedilmiş ve Sinan Paşa da bu şerhe, hâşiye yazmıştır.

^{21a} 886 H 1481 M de Hükümdar olan II Bayezid bahasının bazı hükümlerini değiştirdiği sırada Sinan Paşayı'da menfasından getirterek onun vezirliğini de iade etmiştir. Bayezidin valdesi Mevbehur Hatun tarafından oğluna yazılan bir mektupta: *Hızır bey oğluua vezirlik virmişsiz, hem dahi öyle gerekti. Sizi sevenleci bizdahi severiz...* denilmektedir (*Topkapı Sarayı Arşivi No. 10288*)

²² Şakayik tercümesindeki zeyilde Bayezid zamanında *Gelibolu* sancak beyliğinde bulunduğu yazılmıştır. Belki vezirliği tekrar verildikten sonra *Gelibolu* da bulunmuştur.

²³ Osmanlı müellifleri c. 2, s. 223 ve Eyüp rehberi, İstanbul'da Eyüp'te medfun olduğunu, Şakayik tercümesiyle (s. 195) *Tâc-üt-Tevarih* c. 2, s. 250 Edirne'de ve 1310 tarihli Edirne salnamesinde *Gelibolu*'da gömülü olduğu beyan edilmiş ise de *Eyüp*'te türbe yanındaki sebilin arkasında medfun olduğu daha mevsuktur.

²⁴ *Tazarruat* veya *Münacatın*'a Hoca Sadettin Efendi "*Maarif-i Sinan Paşa*" demekle meşhurdur,, diyor (*Tâc-üt Tevarih* c. 2 s. 199)

Sinan Paşa, devrinin mütefekkir, ârif şeyhlerinden Şeyh Vefa denilen Muslihuddin Mustafa İbn Vefa'ya intisap etmişti. Bu zatın tekkesi münevverlerin toplantı yerlerindendi. Sinan Paşa hakkında bazı şüara tezkirelerinde de²⁵ epice malûmat vardır²⁶.

Sinan Paşa'nın İstanbul, Bursa ve Edirne'de 887 H 1482 M tarihli vakıfları vardı.

²⁵ Lâtifi tezkiresi, Kınalı zâde tezkiresi.

²⁶ Bu makaleyi yazarken görülen eserler; Şakayık tercümesi (Mecdi) Âli (Künhülahbar-basılmamış birinci cild), İslâm Ansiklopedisi, (Gedik Ahmed ve Karamanî Mehmed Paşalar maddeleri), Behiştî tarihi (Uzunçarşılı-hususi kütüphanesi), Eslâf (Faik Reşad), Eyüp rehberi (Uzunçarşılı-yazma), Osmanlı müellifleri (Bursalı Mehmed Tahir, Lâtifi ve Kınalı zâde tezkireleri)

عالی ضابطه دوات در عاقلان، و حضرت فخرالدین حضرت علی بن ابی طالب
 لعلم زای غیر اولاد اولدوم سؤالکدر سنان پایه عولالون بینه
 نشانی چلبیته باشه اندیاز و نشانی چلبیته ماعضا چلبیته
 بینه نشانی چلبیته کویکیم لایعترالکاو و دیار اولدن صاکن عیلم
 سمندرت و یولر مهمل لوغله معدول و صیغیه کی قیوم بیلد
 دیدر اولون بوهرکم باشلق و یرلریه بگای بیلد دیرلر
 اولدن صاکن لایاسر بکه آرنووی و یولر فایح بکنکا
 بولوی و یولر وقانغورده بین سلیمان بک فوردی و یولر
 و رقاصه سنان بکه سلیمیته و یولر و صنی بکراغله
 علمی بک معدول و صدکار و لطف حولته سستی اییه
 کیومکلا ستر لایا کر ستر لایا سپور اولون و لطف
 بوهرکم اورنن قیتار دیرلر و سمندرن طرفنی
 عمر بک بوینه الدی کافری کچی کا قویعه و اناطولی
 همی سکر طال غایتن مکتدر در اورنن اولدن فکر
 قر بغدنه اقلین چاخورب رقاصه سنان بکه کوندردلر
 باصربیه قارلر بیلد اشلایا یدلر و هم قازقل
 و تئووتنه کلور باصربیه اوزنه و یرلر اولون بیدن
 اقلین بهانه ایدیلر مان سرد مالوم عرسدر اهلکام اییه
 سید

Yusuf imzasıyla şehzadelerden birisine gönderilen mektup

(Topkapı arşivi 8164, Fatih zamanı H. 883)